

SBORNÍK

ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI

ROČNÍK 1989 • ČÍSLO 2 • SVAZEK 94

JAN KÁRA

PŘÍSPĚVEK

K FORMOVÁNÍ GEOGRAFICKÉ TEORIE OSÍDLENÍ

J. Kára: *A Contribution to the Geographical Theory of Settlements.* — Sborník ČSGS, 94, 2, p. 81–88 (1989). — The paper treats of the possibilities and the importance of forming comprehensive settlement-geographical theory. Following up the cited works it tries to systematize the basic principles of this theory also from the viewpoint of its model interpretation. The basis of the model construction is the concept of exposition. The paper also deals with the advantages and disadvantages of the proposed approach, with questions of interpretation of model outputs and their relation to the applied sphere.

Úvodní poznámky

Výzkumem i praxí je poměrně často zdůrazňována potřeba obecné teorie osídlení, teorie, jež by pohlížela na osídlení jako na ucelený systém a jež by objasňovala jak formy jeho vnitřní organizace, tak i vývoj a kvalitativní změny těchto forem. Do určité míry snad tuto funkci může plnit dnes již značně heterogenní a široký soubor představ o urbanizaci, absence sevřenější teorie je však stále pocíťována na mnoha úsecích řízení a rozhodování, v neposlední řadě i ve sféře územního a oblastního plánování. To je stálá výzva pro základní výzkum i přes to, že očekávání vkládaná do teorií nejsou zdaleka vždy oprávněná a že jejich poslání bývá někdy mylně vykládáno ve prospěch plánovacího determinismu. Teorie, která není od počátku konstruována jako normativní, ovšem sotva může suplovat tvorbu konkrétních rozvojových plánů a záměrů a sotva může ze zodpovědných orgánů sejmuti tíži rozhodování. Paralelně s výstavbou teorie proto musí probíhat reflexe její funkce, musí být vztahována k určitým cílům, musí být vymezována sféra její možné aplikace.

Aniž bych se chtěl zabývat přehledem sídelně geografických teorií, upozorním v této souvislosti ještě jednou na koncept urbanizace, který, jakkoli to nebylo jeho úmyslem, patrně implikoval a popularizoval představu neustálé postupné koncentrace osídlení. A koncentrační proces se pak na dlouhou dobu stal vůdčím principem většiny snah o racionální usměrnění vývoje osídlení. Tím není řečeno, že koncentrace je něčím

špatným; spíše jde o to, že teorie tento proces objektivizovala a zřejmě přispěla k jeho dalšímu (a již problematickému) umocnění. Alternativou mohlo být například posilování nikoli obytné funkce, ale hlavně vybavenosti středisek spolu se zlepšováním jejich dostupnosti. Z myšlenky koncentrace (která by tak či onak spontánně probíhala) se stalo mechanicky přejímané klišé.

V poslední době se sice i v ČSSR množí pokusy o průlom do hegemonie koncentračních představ (například 7, 9, 10, 11), tyto pokusy však vesměs nejsou příliš systematické a jejich argumentace bývá někdy málo přesvědčivá. Výjimku tvoří ty vývojové koncepce, které zařazují koncentrační proces do obecnějšího modelu dynamiky osídlení jako dílčí fázi, odpovídající extenzivnímu typu rozvoje. Následná stádia pak jsou charakterizována dozríváním extenzivní urbanizace, zpomalováním koncentrace apod., přičemž průběh různých fází je diferencován nejen vývojově, ale i ve vztahu k velikosti oblastí, k hierarchické pozici středisek v systému osídlení a k dalším znakům.

Takováto velmi kompaktní a obecná teoretická linie je reprezentována především „albertovskou školou“ v čele s M. Hamplem (viz například práce 1, 2, 3), postupující — velmi zjednodušeně řečeno — od analýzy mezisídelních vztahů přes sociálně geografickou regionalizaci a vymezení střediskové hierarchie k zachycení komplexní organizace systému osídlení. Její silnou stránkou je mimo jiné i zdůraznění role geografické polohy (exponovanosti) jako jedné z důležitých diferencujících dimenzí. Jsou zde samozřejmě i některé sporné momenty; částečně se k nim autoři vědomě hlásí (schematičnost některých postupů apod.), částečně padají na vrub již naznačenému deformovanému vztahu teorie a aplikace (tendence transformovat teorii v direktivu či tendence propůjčovat „pozitivní“ teorii normativní obsah). Hlubší diskuse těchto otázek však není cílem předkládaného příspěvku.

Jednotlivé problematizující poznámky by také sotva mohly ubrat na logice celé zmíněné teoretické stavby; mojí snahou je spíše na tuto stavbu bezprostředně navázat a naznačit některé možnosti jejího rozvinutí. Jde především o formulaci (a určitou „axiomatizaci“) takových principů, které by umožňovaly jednotný a nepříliš komplikovaný pohled na systém osídlení při respektování kvantitativní i kvalitativní různorodosti jeho dílčích prvků a procesů.

Výhodiskem pro toto úsilí je již zmíněný koncept exponovanosti, který se jednak dostává postupně do popředí zájmu i u „albertovské školy“, jednak je paralelně rozpracován v dřívějších pracích autora (4, 5). Domnívám se, že právě exponovanost (a z ní odvozená míra autonomie) dovoluje nahlížet na osídlení jako na jediný spojitý a vnitřně diferencovaný celek (téměř se nabízí analogie fyzikálního pole) a jako takový je také modelovat. „Zoňalizace“ (tento termín je v obdobném smyslu užit i v práci 2, str. 25) sídelního prostoru z hlediska exponovanosti a autonomie může být hledaným syntetizujícím výstupem sídelně geografické teorie možná spíše než sociálně geografická regionalizace; jde totiž o obecnější postup asi v tom smyslu, že regionalizace (byť komplexní) fixuje pouze určitý moment ve spojitém a diferencovaném „poli“ sídelního systému.

Navíc se zdá, že přílišný důraz na vytyčování hranic regionů byl a je v geografii spojen s nejistotou ve vztahu k objektu jejího zájmu, resp. se

sporem o objektivní existenci regionu; ne vždy je tento postup podřízen jasně specifikovanému odpovídajícímu cíli, například návrhu nového administrativního členění. Prostřednictvím regionalizací geografie zčásti řešila a řeší jen své vnitřní problémy a vůči řadě sledovaných cílů (zejména prognostického zaměření) je tento postup víceméně neadekvátní. Povaze většiny reálných problémů a záměrů představa sídelního „pole“ navozovaná prostřednictvím modelu exponovanosti patrně odpovídá lépe. Jestliže lze říci, že každý problém a každý cíl v osídlení má „svoji“ regionalizaci (komplexní cíl má komplexní regionalizaci), tím spíše pak má „svůj“ sídelní kontext, definovaný rámcově rozložením exponovanosti a autonomie.

Dalším důležitým aspektem je konečně důraz na spojitost systému osídlení v kontrastu k běžně uvažované dichotomii typu středisko — zázemí. Tato dichotomie v mnoha ohledech již ztratila na aktuálnosti, jak přesvědčivě dokazují četné empirické analýzy a vyjadřují obecné představy kontinua město — venkov (urban-rural continuum), městského pole (urban field), metropolitních sídelních systémů apod. (přehledně viz například J. Kára, 4); také na tyto představy chce prezentovaná teoretická konstrukce vědomě navázat.

Nástin teoretických východisek

V základech teoretické konstrukce dominují známé, často po generace rozvíjené myšlenky. Vyjadřují je proto maximálně úspornou formou a bez hlubší diskuse v podobě axiomatizujících tezí; ty se v první části vztahují především k vlastnímu modelu exponovanosti, v další části pak naznačují širší souvislosti, na nichž staví interpretace modelu. Jde o následující teze:

- Každé sídlo je součástí sídelního systému, tj. jeho rozvoj probíhá v relaci k ostatním sídlům, k určitému širšímu sídelnímu kontextu, k systému jako celku.
- Sídelní systém je vnitřně strukturován, základními strukturačními principy jsou vertikální (významová) a horizontální (prostorová) diferenciace.
- Základními souřadnicemi pro každé sídlo jsou pak analogicky vertikální a horizontální poloha.
- Vertikální poloha je chápána jako významová (nikoli nutně velikostní) relace vůči ostatním sídlům systému, pozice v sídelní hierarchii.
- Horizontální poloha je chápána jako relace vzdálenosti (dostupnosti) vůči ostatním sídlům systému.
- Objem a intenzita vztahů mezi sídly v rámci systému osídlení v průměru roste s velikostí sídel a klesá s jejich rostoucí vzdáleností či zhoršující se dostupností.
- Závislost mezsídelních vztahů na velikosti sídel a vzdálenosti mezi nimi vede k tomu, že interakce každého sídla se odehrávají (úměrně jeho významu) v relativně omezené části systému osídlení; tento kontext, zpravidla značně stabilní v čase, označíme jako „relevantní sídelní kontext“.
- Předchozí teze stojí rovněž v pozadí snah o funkční regionalizace; ty ovšem směřují nikoli k vymezení celého kontextu, nýbrž pouze té je-

ho části, charakterizované převládajícím vlivem určitého střediska (což v praxi vymezování regionů působí někdy značné problémy).

- Na rozdíl od regionalizací se myšlenka zonality a sídelního kontextu snáze vyrovnává s realitou prolinání, překrývání a vrstvení sfér vlivů v osídlení.
- Vztahy a procesy v osídlení jsou kvalitativně různorodé jak z hlediska věcného obsahu, tak z hlediska vyvolávaných efektů a souvislostí. V tomto smyslu navrhuji pět základních typů: polarizace, aktivizace, gravitace, indiference a reciprocita; přechody mezi nimi jsou ovšem nutně plynulé a jejich rozlišení je a bude tak či onak záležitostí konvence.
- Polarizace charakterizuje vývoj metropolitních oblastí a odpovídá rozsáhlému prostorovému rozvolňování sídelních funkcí a celkové transformaci osídlení při vysoké míře integrace dané intenzívními dostředivými i odstředivými vztahy.
- Stadium aktivizace odpovídá aglomerizačním tendencím a suburbanizačním tlakům; provází je vytěsňování některých funkcí (nejprve zpravidla obytných) z jádrových prostorů středisek.
- Gravitační reprezentují převážně jednosměrné, dostředivé vztahy mezi zázemím a střediskem, což odpovídá konoentračním procesům v osídlení.
- Vztahům mimo „relevantní sídelní kontext“ odpovídá zóna indiference s minimální, „statisticky nevýznamnou“ intenzitou vztahů.
- Zejména první tři typy vztahů (tj. polarizace, aktivizace, gravitace) vyjadřují poměr různých vertikálních stupňů v osídlení; mimo to se stále výrazněji uplatňují i velmi intenzívní vztahy mezi sídly (obvykle středisky) zhruba stejné vertikální polohy, vztahy, které by bylo možno označit za zvláštní případ indiference. Mají ovšem v osídlení mimořádný integrační význam (viz např. 2), lépe jim snad odpovídá název „reciproční“.
- Jednotlivé uvedené typy vztahů a procesů jsou podmíněny vertikální, horizontální a vývojovou diferenciací systému osídlení. Hypotéza vývojové posloupnosti vychází od indiference a pokračuje přes gravitaci a aktivizaci k polarizaci (při průběžně rostoucí reciprocitě) a obdobně jsou tyto formy vázány na hierarchii středisek i polohu vůči nim: polarizaci chápeme v daném vývojovém stádiu jako fenomén vázaný na největší střediska; na zónu polarizace obklopující tato střediska pak víceméně plynule s rostoucí vzdáleností navazují zóny ostatních vztahů. U vztahů vázaných na malá a relativně izolovaná střediska pak převažuje gravitace, popřípadě indiference.

V závěru výčtu těchto teoretických východisek je třeba dodat, že jako „vztahy a procesy“ zde obecně vystupují například tendence v rozmístění funkcí a aktivit v území (bydlení, výroba, obsluha atd.), v užším smyslu pak především regionální procesy, tj. procesy integrující jednotlivé funkce a aktivity (pohyb za prací, migrace, spád za občanskou vybaveností atd.).

Naznačené teoretické vývoje směřující k odvození charakteristiky exponovanosti a autonomie jako syntetizujícího modelového vyjádření postavení sídel ve struktuře systému osídlení, diferenciaci mezisídelních vztahů a procesů z hlediska intenzity i „kvality“, delimitace sídelních kontextů apod. Alespoň stručně tedy k vlastnímu modelu.

Ke konstrukci modelu exponovanosti

Konstrukce modelu exponovanosti se opírá zejména o první část uvedených tezí, rozhodující je zde představa poklesu intenzit mezisídelních vztahů a vlivů s klesající „hmotou“ sídel a rostoucí vzdáleností. Tím je zdůvodněno využití metody populačního potenciálu pro modelové zpracování exponovanosti, tak jak bylo zevrubněji popsáno v pracích 4 a 5. Důležitými specifikujícími momenty jsou jednak pokusy o zakomponování dopravní polohy do modelu ve snaze přiblížit jej reálnému systému, jednak rozlišení „vlastní“ a „předané“ exponovanosti, tj. samotné hmoty sídla na jedné straně a součtu hypotetických „předaných vlivů“ na straně druhé. Toto rozlišení pak nachází výraz v charakteristice autonomie, která je definována jako podíl obou složek exponovanosti a která celkovou míru exponovanosti významně doplňuje.

Výhodou jednoduchého modelového vyjádření exponovanosti a autonomie je možnost simulace efektů změn rozložení „hmot“ v osídlení, změn mobility a stupně propojenosti systému (prostřednictvím změn exponentu vzdálenosti v modelu), změn územního rozložení a kapacity dopravního subsystému atd. Jakkoli tedy jde v podstatě o „metodickou licenci“ (přehled metod potenciálu přináší např. lit. 8), v kontextu naznačených teoretických představ a souvislostí se exponovanost stává charakteristikou se vztahem ke všem důležitým aspektům strukturace a dynamiky systému osídlení. Spíše než vlastní konstrukci modelu je v tomto příspěvku věnována proto pozornost otázkám interpretace a aplikace jeho výstupů.

Poznámky k interpretaci a k možnostem praktického využití charakteristik exponovanosti a autonomie

Exponovanost v kombinaci s mírou autonomie se může stát víceméně univerzální sídelně geografickou „proměnnou veličinou“, relativně syntetickým odrazem dosavadního sídelního (a zprostředkovaně i socioekonomického) vývoje i vyjádřením rámcové osnovy vztahující se k vývoji budoucímu. Svojí povahou totiž exponovanost zdůrazňuje kontinuitu systému osídlení, značnou územní setrvačnost rozložení jeho „hmoty“, na niž je vázán pravděpodobný vývoj: historicky vzniklá struktura osídlení ve své kvantitativní i kvalitativní rozmanitosti podstatným způsobem spoluurčuje následnou reprodukci systému osídlení a (vyjádřena exponovaností) je „zdrojem“, který by neměl být voluntaristicky podceňován — a ovšem ani deterministicky přeceňován.

Očekávání spojovaná s konstrukcí exponovanosti a autonomie jako víceméně univerzální charakteristiky zvyšuje přirozeně i nároky na kritické posouzení možností modelu; jeho přednosti jsou vyvažovány nepochybně řadou omezujících momentů, vyplývajících mimo jiné právě ze zamýšlené obecnosti a univerzálnosti. Některé možnosti a omezení naznačuje následující diskuse, uspořádaná v souladu s metodologickou posloupností „popis — explanace — hodnocení (diagnóza) — predikace (prognóza)“.

1. Míry exponovanosti a autonomie jako popisné charakteristiky vyjadřují souhrnným způsobem postavení jednotlivých sídel či prostorů v rám-

- ci systému osídlení a v podstatě tak definují i jejich „relevantní sídelní kontext“ (příčemž se uplatní především rozklad exponovanosti na „vlastní“ a „předanou“, resp. modelování jednotlivých interakcí a vlivů). Mimo tuto úlohu je ovšem význam obou charakteristik spíše doplňkový, neboť sídelní systém může být popsán lépe a přesněji na základě primárních údajů a jejich analýz. Exponovanost se může snad dále uplatnit jako náhražka detailněji šetřené dostupnosti či jako obecné vyjádření relativní geografické polohy. Je nutno konstatovat, že dosavadní využití metody potenciálu směřovalo právě především k deskripci.
2. Z hlediska explanace jsou možnosti obou charakteristik značně široké, jak ostatně naznačuje předpoklad relevance vůči co největšímu počtu prvků sídelního systému. Namátkou jmenujme alespoň subsystémy občanské vybavenosti, infrastruktury, dopravy atd. Exponovanost je přirozeně uváděna do vztahu s vývojem rozmístění obyvatelstva a dalších sídelních funkcí, s pozicí středisek v regionální organizaci či zcela obecně s postupem územní dělby práce (ve smyslu specializace, integrace apod.) a s typy integrujících vztahů a procesů v osídlení. Pro ilustraci lze uvést, že procesy polarizačního typu jsou nespíše podmíněny vysokou úrovní exponovanosti spolu s nízkou úrovní autonomie, že v menší míře totéž platí pro aktivizační vztahy a že vztahy gravitačního typu naopak odpovídají středně až málo exponovaným prostorům se středisky značné autonomie. V jistém smyslu exponovanost charakterizuje sídelní systémy analogicky jako distribuce cen pozemků v kapitalistických zemích.
 3. Diagnostická funkce obou charakteristik již implikuje normativitu, a tak oč je závažnější, o to je problematičtější. V tomto případě se již míra exponovanosti či autonomie stává informací, vztahující se například k výhodnosti či nevýhodnosti lokalit (prostorů) z hlediska rozvoje určitých aktivit. Exponovanost tak byla například postavena proti málo, resp. nevhodně diferencované sídelní politice a speciálně proti odhlášení od rozvojového potenciálu blízkého zázemí Prahy, zejména z hlediska obytné funkce (viz 4); podobně sloužila také k odhalení relativní poddimenzovanosti či předimenzovanosti občanské vybavenosti ve vybraných lokalitách (6). Takto je patrně možné využít konceptu exponovanosti k přehodnocení některých již strnulých rozmístovacích principů (příklad koncentrace) a ke koncipování nových přístupů ke kontrole rozvoje osídlení. Zároveň je třeba zdůraznit, že diagnostické výpovědi modelu se mohou uplatnit spíše v obecné, strategické poloze; sotva můžeme očekávat jejich závaznost zejména pokud jde o územní a sídelní detaily, vůči nimž může být modelové zpracování značně necitlivé.
 4. Ještě zřetelněji nabývají obě charakteristiky normativní podtext, jestliže je chceme využít jako nástroj predikace či prognózy. Umocňují se také všechna již uvedená omezení, neboť prognóza konec konců staví na předchozích metodologických stupních: po nezbytném popisu explanace vlastně ustavují (popřípadě verifikují či zamítají) hypotézy o vztazích mezi určitými jevy, diagnóza pak odhaluje problémy a přispívá k formulaci cílů. Návazná prognóza má například podobu variant výstupů ze simulačního modelu, respektujícího poznané souvislosti. V případě exponovanosti mohou být varianty dány předpokládanými či zamýšlenými změnami v rozložení „hmoty“ osídlení, v úrov-

ni prostorové interakce apod. Jako projevy těchto změn pak lze simulovat měnící se nároky na funkční využití území, měnící se působnost středisek a skladbu střediskových funkcí, kvalitativní transformaci částí systému osídlení ve smyslu měnících se sídelních forem a sídelní organizace a třeba i měnící se vztah koncentračních, dekoncentračních a dalších procesů. Již vlastní rozložení hodnot exponovanosti v konkrétním území (vyjádřeno například izočarami) spolu s hodnotami autonomie je schopno signalizovat pravděpodobné (resp. vhodné) směry rozvoje, pravděpodobný perspektivní tlak na území — přičemž tento tlak může být vodítkem při koncipování rozvoje infrastruktury a funkčních složek osídlení. Ostatně, nikoli nepodobná očekávání vkládají do charakteristiky exponovanosti i jiní autoři (viz například 3, str. 31 a 45); tomuto momentu však nevěnují systematictější pozornost.

Závěr

Předložený příspěvek přibližuje koncept (model) exponovanosti zahrámaný příslušnou sídelně geografickou teorií; umožňuje jak poměrně jednoduchý a celistvý pohled na systém osídlení a jeho diferenciaci, tak například zvažování rozvoje jednotlivých sídel ve strukturovaném sídelním kontextu a rámcové vymezení takového „relevantního kontextu“. Ve své modelové formě dovoluje simulaci rozvojových variant i řešení dalších úloh, pro hrubou orientaci již ve formě kartografického znázornění. Tím, že se částečně odpoutává od empirie (na rozdíl od regionalizace), připouští spíše i normativní určení a optimalizační náměty.

Právě v souvislosti s poslední poznámkou je však třeba nabádat k opatrnosti: model nemůže v žádném případě plně nahradit analýzu konkrétních podmínek území a sídel či suplovat nezbytnou subjektivitu tvorby rozvojových cílů; jde spíše o obecný a volný korektiv. Exponovanost také nelze pojímat jednoznačně „optimisticky“ tak, že vysoká exponovanost = výhodná exponovanost. Vysoká exponovanost spíše implikuje vysokou míru integrity daného územního (sídelního) subsystému, určitou specifickou kvalitu integračních vztahů a tím i míru citlivosti vůči změnám. Jestliže vysoká míra exponovanosti při dynamickém rozvoji například dává tušit soustředění rozvojového potenciálu (dosud nedostatečně využitého), při útlumu klíčových funkcí oblasti můžeme očekávat efekt opačný: vysoká exponovanost není výhodou a signalizuje spíše potenciální problémy.

Výslednou diferenciaci systému osídlení podle exponovanosti a autonomie (zonalizaci) rovněž nelze — jakkoli obecně vyjadřuje rozvojový potenciál — jednoduše transformovat do sídelní a oblastní politiky jako nabídku preferencí a diskriminací. Pokud jde o náměty v tomto smyslu, pak se týkají spíše diferenciacie rozvojových strategií, funkčních specializací apod.

Na úplný závěr připomeňme to, co již bylo zdůrazněno dříve (viz lit. 5): že exponovanost nemůže být všelékem, jehož zavedení vyřeší četné teoretické a praktické problémy spojené s rozvojem osídlení. Jde zatím o návrh, adresovaný především sféře perspektivních úvah a prognóz, návrh s četnými dětskými nemocemi, plný metodologických rizik a otevřených metodických problémů. Jako takový je předkládán k diskusi.

Literatura:

1. HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K.: Sociálněgeografická regionalizace ČSR. Acta Demographica 2, 2. vydání, Praha 1983, 246 s.
2. HAMPL, M. a kol.: Komplexní organizace systému osídlení ČSR a vývojové tendence v současnosti. Výzkumná zpráva, Praha, přírodovědecká fakulta UK 1986, 70 s.
3. HAMPL, M. a kol.: Diskuse předpokladů oblastní diferenciace sociálněekonomického rozvoje v ČSR. Výzkumná zpráva, Praha, přírodovědecká fakulta UK 1987, 47 s.
4. KÁRA, J.: Struktura a vývoj osídlení metropolitní oblasti. Kandidátská disertace, Praha, přírodovědecká fakulta UK 1983, 136 s.
5. KÁRA, J.: K pojetí geografické (prostorové) exponovanosti. Sborník příspěvků 17. sjezdu ČSGS, svazek III; Ostrava, Pedagogická fakulta 1987, s. 362—368.
6. KÁRA, J., NEZDARILOVÁ, E.: Příspěvek k hodnocení lokalizace zařízení občanské vybavenosti. In: Geografie obslužné sféry a územně plánovací praxe. Sborník referátů 5. semináře sekce socioekonomické geografie ČSGS, Praha, ČSGS 1988, s. 58—62.
7. MATOUŠEK, V.: Výhledy rozvoje osídlení a sídel v Československu s přihlédnutím k tendencím v zahraničí. In: Nové tendence ve vývoji osídlení Československa. Praha, VÚVA 1986, s. 178—192.
8. MAZURKIEWICZ, L.: Teoretyczne podstawy modeli przestrzennego oddziaływania. Habilitační práce. Warszawa, Ossolineum 1986, 122 s.
9. MUSIL, J.: Sociální a kulturní změny a vývoj osídlení. In: Nové tendence ve vývoji osídlení Československa. Praha, VÚVA 1986, s. 15—22.
10. SLEPIČKA, A.: Perspektivy přetváření venkovského prostoru v ČSSR. Výzkumná zpráva, Praha, Ústav teorie a dějin umění ČSAV 1988, 68 s.
11. VOKOUN, Z.: Prognostické úvahy o vývoji vybraných subsystémů osídlení a krajiny — úvod. Praha, Terplan 1986, s. 5—10.

Summary

A CONTRIBUTION TO THE GEOGRAPHICAL THEORY OF SETTLEMENTS

In the introductory part the paper discusses the need of a general settlement-geographical theory related to research purposes as well as to practical application. It shows that the basis of such a theory could be found in the concept of exposition which lies in the core of the presented axioms on the settlement-geographical theory, stresses the coherence of hierarchical and space organization of the settlement system, the time succession of qualitatively different processes and forms; the very model of exposition is derived from the method of the population potential.

Only a brief notice is devoted to the model construction. More attention is paid to the interpretation of expected results and to the possibility of their practical application in four basic methodological levels responding to description, explanation, diagnosis and prognosis. Also some aspects limiting the application of the model are mentioned. The author does not consider this paper a final, elaborate project. There are still many unsettled problems, and therefore the paper is predominantly meant to evoke discussion.

(Pracoviště autora: Geografický ústav ČSAV, Na slupi 14, 128 00 Praha 2.)

Došlo do redakce 29. 3. 1988.